

ลวดลายผ้าจากแนวปฏิบัตินิกายเถรวาทไทย

Incentive of Thai Theravada regulation on Textile design

เตือนตา พรหมตตาวรงค์¹ กชพร อุชुकานนท์ชัย²

Tuenta Pommuttawarong Kodchporm Euchukanonchai

สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Program Fashion Design, Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

Received : July 24, 2019 ; Revised : October 28, 2019 ; Accepted : November 5, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเชิงอัตลักษณ์ของแนวทางการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทไทย และศึกษาการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากแรงบันดาลใจแนวทางการปฏิบัติพุทธนิกายเถรวาทไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลปฐมภูมิจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ณ วัดจันทาราม(ท่าซุง) จังหวัดอุทัยธานี และ ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์รูปแบบ สีเส้นและลักษณะลวดลาย ผลการวิจัยพบว่า แนวทางออกแบบลวดลายจากคุณลักษณะเชิงอัตลักษณ์ของหลักธรรมปฏิบัตินิกายเถรวาทไทยนั้นมีรูปแบบที่เป็นแบบแผนชัดเจน ที่ผสมผสานเข้ากับหลักธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน เรียบง่าย การยอมรับสภาวะความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะร่างกายของตนเองและบุคคลอื่น นำมาพิจารณาแยกแยะกระทำซ้ำแล้วซ้ำอีกอย่างต่อเนื่องตามวาระและโอกาส จะอำนวย เรียกว่า ความเพียร เพื่อถึงซึ่งความเบ็อบหน่ายและปรารถนาความพ้นทุกข์ในที่สุด สู่กระบวนการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากการวาดภาพที่แสดงถึงการศิลปะสัญลักษณ์ร่างกายมนุษย์ โดยการลดทอนรูปร่างรูปทรงและสีเส้นลง และสร้างภาพวาดให้มีขนาดต่างๆกัน และทำการจัดวางลวดลายอย่างอิสระ มีความต่อเนื่อง ที่ให้ความรู้สึกกลมกลืนลงบนผ้า ก็จะได้ซึ่งลวดลายผ้าพิมพ์ที่แฝงไว้ซึ่งคุณค่าทางหลักธรรมและการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทไทยอย่างเหมาะสม สามารถนำไปต่อยอดเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์แฟชั่นที่มีความร่วมสมัยได้อีกด้วย

คำสำคัญ: ศาสนาพุทธ, นิกายเถรวาท, การสร้างสรรค์, ลวดลายผ้าพิมพ์

Abstract

This research aims to study on identity of practical pattern for cessation of suffering in Thai Theravada Buddhism and to study on printing fabric design inspired by the practice of Thai Theravada Buddhism. The research was conducted in the form of a qualitative research. The primary data were obtained from a field survey at Wat Chantaram (Thasung) Temple in Uthaitхани Province. The secondary data were obtained from related documents and books in order to collect data for analyzing design, colors, and patterns. The results revealed that practical patterns of Thai Theravada Buddhism integrated with natural principles simply and harmoniously. All printing patterns were created by inspiration obtained from practical patterns of Thai Theravada Buddhism leading to the guidelines on contemporary product design that could improve value and utilization appropriately.

Keywords: Buddhism, Theravada, creation, fabric printing

¹ สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา e-mail : tuenta.po@ssru.ac.th

² สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา e-mail : kodchporm.eu@ssru.ac.th

บทนำ

ศาสนาพุทธอยู่คู่ชาติไทยมากกว่า 2,500 ปี มีพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์และประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธมามกะและพุทธศาสนิกชน จึงถือเป็นศาสนาประจำชาติ โดยนับถือนิกายเถรวาทหรือนิกายดั้งเดิมเป็นนิกายหลัก ยึดระเบียบแบบแผนตามพระไตรปิฎกสำหรับการศึกษาและการปฏิบัติแบ่งได้ 3 หมวดใหญ่ คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก รวมเรียกว่า พระธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือพระผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรมบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนเนื้อแท้หรือหัวใจของศาสนา เป็นหลักแห่งเหตุผลสอดคล้องกับหลักความจริงของธรรมชาติ ที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์ชีพอยู่ สาระสำคัญแห่งธรรมทั้งหลายอาจกล่าวโดยสรุป สอนในเรื่องปัญญา คือการรู้แจ้งปัญหา และวิธีแก้ปัญหา เพื่อความดับต้นเหตุของปัญหา คือ ทุกข์ ด้วยตนเอง

พุทธศาสนาเข้ามาพร้อมกับการเติบโตทางอารยธรรมของชนชาติไทย ศิลปวัฒนธรรม “ศิลปะ” หมายถึง ฝีมือทางการช่าง การทำให้วัตถุพิสดาร การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ ด้วยสื่อต่างๆ เช่นเสียง สี เส้น ผิว รูปทรง เป็นต้น เช่น วจิตรศิลป์ ศิลปะการดนตรี ศิลปะการวาดภาพ เป็นต้น “วัฒนธรรม” มาจากคำว่า “วัฒนธรรม” และ “ธรรม” รวมคำหมายถึง สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา เป็นต้น และเมื่อหลักศาสนารวมเข้ากับแรงศรัทธาเชิงช่างอย่างสร้างสรรค์ของมนุษย์ สู่อัตลักษณ์ของชาติจึงเกิดเป็นความเจริญงอกงามทางศิลปวัฒนธรรม เรียกว่า “พุทธศิลป์” ที่เกิดจากประสบการณ์ความชำนาญทางศิลปะที่แตกต่างกันของศิลปินแต่ละบุคคล จนมาถึงยุคสมัยปัจจุบัน ความเจริญทางสาขาวิชาช่างต่างๆถูกพัฒนารูปแบบเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกโลกาภิวัตน์(Globalization) เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อใช้ในการผลิตที่รวดเร็ว การลดทอนรูปลักษณ์ สี สัน วัสดุ เป็นต้น เกิดเป็นงานสร้างสรรค์ร่วมสมัยที่ช่วยเพิ่มคุณค่าและประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น ลินค้าเฟอร์นิเจอร์ ลินค้าแฟชั่น เครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เป็นต้น การสวมใส่เสื้อผ้าหรือเครื่องประดับต่างๆ นอกจากจะช่วยปกคลุมร่างกาย หรือประดับประดาสร้างความสวยงามแล้วยังรวมถึงการแสดงออกถึงความชื่นชมยินดีที่ดีของคนที่สวมใส่เช่นกัน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวทางการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์มาใช้เป็นเทคนิคหลักในการออกแบบสร้างสรรค์ ซึ่งการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์ถือว่าการออกแบบอีกประเภทหนึ่งบนผืนผ้าที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ต้องการของสังคมและวงการผลิตผ้าและสิ่งทอเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์ถือเป็นการออกแบบทางแฟชั่นด้านหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มมูลค่าของผ้าให้ทันสมัย และมีขั้นตอนการผลิตที่ไม่ซับซ้อนสะดวกรวดเร็วและมีความทนทานต่อการใช้งาน ทำให้เนื้อผ้าที่จะนำไปตัดเย็บเพื่อการสวมใส่เกิดความสวยงามและสีสันโดดเด่นให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับนักออกแบบแต่ละคนว่าจะนำแรงบันดาลใจใดมาใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์ลวดลาย

จากข้อมูลเบื้องต้นด้วยความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางศิลปะ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของแก่นแท้หลักศาสนานิกายเถรวาทและแรงศรัทธาของศิลปินหรือนักออกแบบนำมาซึ่งงานสร้างสรรค์ที่งดงามและแฝงไว้ซึ่งคุณค่าทางหลักคำสอนและการปฏิบัติไว้อย่างร่วมสมัย ควรค่าแก่การศึกษา อนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดไว้เพื่อเป็นการเผยแพร่และแสดงออกถึงความเจริญงอกงามทางอารยธรรมของชนชาติไทยที่น่าภาคภูมิใจสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

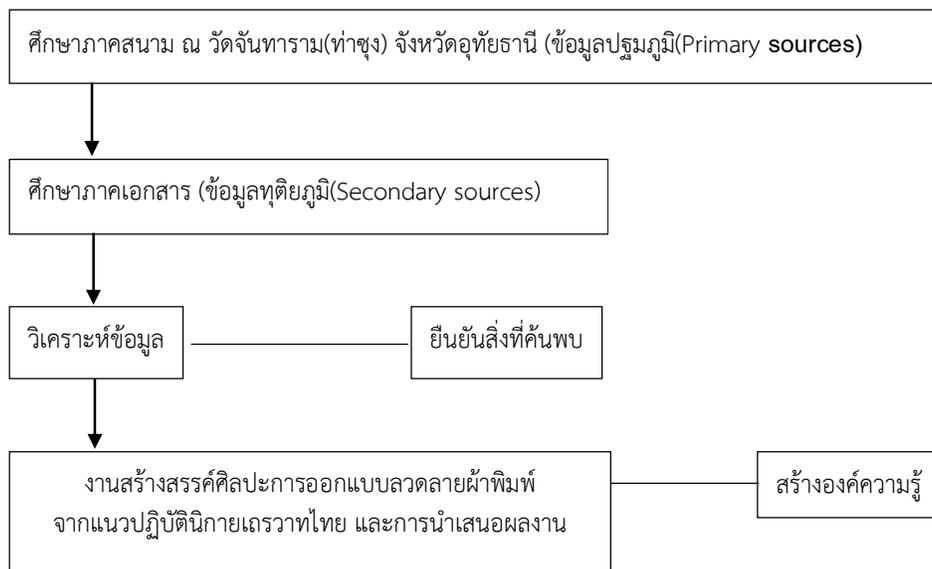
1. เพื่อสร้างแนวทางการออกแบบลวดลายจากคุณลักษณะเชิงอัตลักษณ์ของหลักธรรมปฏิบัติในนิกายเถรวาทไทย
2. เพื่อกำหนดรูปแบบในการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์ จากแรงบันดาลใจหลักธรรมปฏิบัติในนิกายเถรวาทไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคเอกสาร การศึกษาภาคสนาม ณ วัดจันทาราม(ท่าซุง) จังหวัดอุทัยธานี และการศึกษาโดยรับฟังความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญแล้วนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะของหลักธรรมนิกายเถรวาทไทย ที่ต้องใช้หลักตรรกศาสตร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการอาศัยข้อมูลจากสภาพตามความเป็นจริงโดยไม่มีการควบคุมตัวแปรในลักษณะการวิจัยเชิงธรรมชาติ จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนาพร้อมภาพประกอบ

กรอบแนวความคิดโครงการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดโครงการวิจัย

ผลการดำเนินงาน

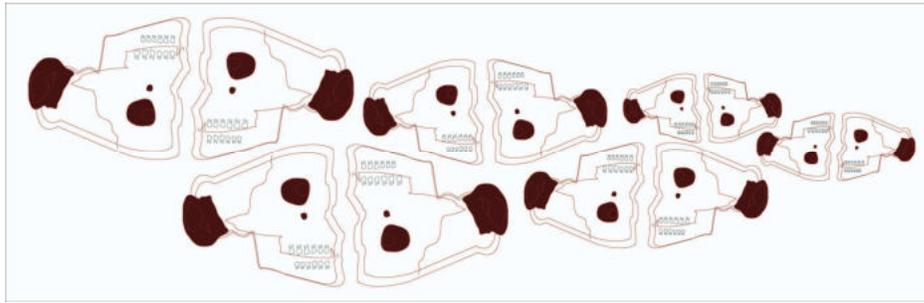
1. การวิเคราะห์คุณลักษณะเชิงอัตลักษณ์ของหลักธรรมปฏิบัติในกายเถรวาทไทย เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายผ้าพิมพ์ การสร้างสรรค์ลวดลายจากการวิเคราะห์แก่นแท้ของหลักคำสอนและการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์จากนิกายเถรวาทไทย เพื่อได้แนวทางการออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรมปฏิบัติในกายเถรวาทไทย ดังนี้

1.1 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีความกลมกลืนกับหลักธรรมชาติอย่างเรียบง่าย โดยสาระธรรมสำคัญคือการเผยให้เห็นความจริงของชีวิตที่มนุษย์เผชิญอยู่ในชีวิตประจำวันแต่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน ได้แก่ การมีสภาพร่างกายที่ไม่เที่ยงนั้นเป็นความปกติธรรมดา คือความเกิด แก่ เจ็บป่วย และตายหรือสลายตัวไปในที่สุด เป็นต้น

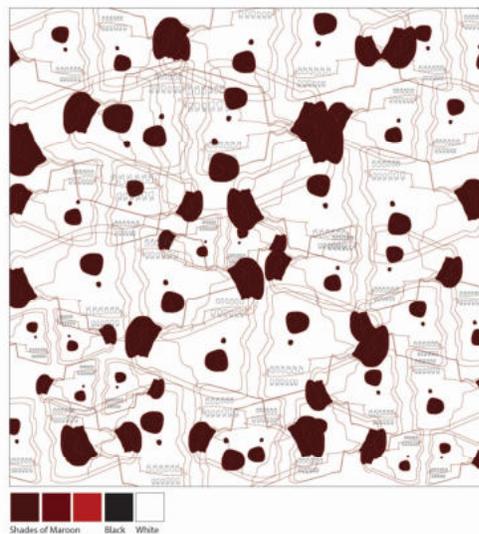
ภาพที่ 2 ธรรมชาติของสภาพร่างกาย
ที่มา: <https://www.stltoday.com>

1.2 แนวทางการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าคือ ความเพียร การประพฤติปฏิบัติฝึกฝนตนอย่างลงมือทำซ้ำแล้วซ้ำอีกด้วยความมุ่งมั่นอดทนอย่างต่อเนื่องตามวาระและโอกาสจะอำนวยจนเกิดเป็นความชำนาญ สร้างความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการเกิดและปรารถนาจะชำระล้างกิเลสตามหลักวิถีธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ในที่สุด

ภาพที่ 3 ลวดลายการพิจารณาคลีคลายสภาพร่างกายที่แสดงถึงความเพียรที่ไม่เสมอกันตามวาระและโอกาส แต่กระทำอย่างต่อเนื่อง
ที่มา: เตือนตา พรมุตตาวรงค์

2. การสร้างสรรค์ลวดลายจากการวิเคราะห์แก่นแท้ของหลักคำสอนและการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์นิกายเถรวาทไทย โดยใช้รูปแบบ และสีเส้นจากการลอกเลียนแบบธรรมชาติร่างกายมนุษย์ โดยการลดทอนคลีคลาย ให้ความรู้สึกเรียบง่าย และแสดงถึงลักษณะความเพียรของมนุษย์ที่ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในเรื่องของเวลา วาระและโอกาสที่ไม่เสมอกันในแต่ละช่วง ผ่านขนาดภาพวาดที่แตกต่างกัน 3 ขนาด ได้แก่ ขนาดใหญ่ กลาง เล็ก ตามลำดับ ที่สามารถนำมาออกแบบสร้างสรรค์เป็นภาพวาดลวดลายผ้าพิมพ์จากแรงบันดาลใจหลักธรรมปฏิบัติ นิกายเถรวาทไทยได้อย่างเหมาะสม การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากแรงบันดาลใจหลักธรรมปฏิบัติ นิกายเถรวาทไทย

ภาพที่ 4 ผลงานการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรมปฏิบัติ นิกายเถรวาทไทย
ที่มา: เตือนตา พรมุตตาวรงค์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ลวดลายสร้างสรรค์การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากหลักธรรมปฏิบัติ นิกายเถรวาทไทย จากการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ได้แนวทางออกแบบลวดลายจากคุณลักษณะเชิงอัตลักษณ์ของหลักธรรมปฏิบัติ นิกายเถรวาทไทย นั้นมีรูปแบบที่เป็นแบบแผนชัดเจน หลักคำสอนสอดคล้องกับหลักธรรมชาตಿಯ่างกลมกลืน เรียบง่าย การยอมรับสภาวะความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะร่างกายทั้งของตนเองและบุคคลอื่นนำมาพิจารณาคติวิเคราะห์แยกแยะโดยละเอียดและกระทำซ้ำแล้วซ้ำอีกตามความเหมาะสมของวาระและโอกาสอย่างต่อเนื่อง เรียกว่า ความเพียร เพื่อให้ถึงซึ่งอารมณ์ความรู้สึกเบือนหน้าต่อการเวียนว่ายตายเกิดและปราณาความพ้นทุกข์ขั้นที่สุด คือ พระนิพพาน นำมาสู่กระบวนการออกแบบลวดลายผ้า

พิมพ์จากการวาดภาพที่แสดงถึงการคลี่คลายรูปลักษณ์ร่างกายมนุษย์ โดยการลดทอนรูปร่างรูปทรงและสีสันลง จากอวัยวะทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ได้แก่ ฟัน ตา หู กระจกโลก เลือด โดยใช้เฉดสีแดงมารูน สีดำ และสีขาว มาวาดภาพให้มีขนาดแตกต่างกัน 3 ขนาด ได้แก่ ขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก ตามลำดับที่สะท้อนจากลักษณะความเพียรที่กระทำไม่เสื่อมถอยอันเนื่องด้วยความเหมาะสมของเวลาและโอกาส และจัดวางภาพวาดขนาดต่างๆอย่างอิสระ ให้ความรู้สึกต่อเนื่องกลมกลืนลงบนผ้าสีเหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 120x120 เซนติเมตร นอกจากนี้ผู้วิจัยยังทำการศึกษาเนื้อผ้าที่มีความเหมาะสมต่อการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์นั้นต้องมีคุณสมบัติในการพิมพ์ลายด้วยวิธีการทรานซ์เฟอร์ลายผ้า(Transfer printing) หรือการรีดลวดลายผ้าจากกระดาษพิมพ์ลายผ้าโดยใช้ความร้อนให้ออกมาคมชัดสวยงามและเนื้อผ้าต้องไม่แข็งไม่ระคายผิวเมื่อนำมาใช้งาน เช่นผ้าไหมซาติน(Silk Satin) ผ้าฝ้าย(Cotton) ผ้าชีฟอง(Chiffon) เป็นต้น ทั้งนี้ผู้ต้องการจะนำเสนอเพื่อเป็นแนวทางและการกำหนดรูปแบบที่แสดงถึงอัตลักษณ์จากแรงบันดาลใจแนวทางการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทไทยที่สามารถนำมาพัฒนาสู่กระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ที่เหมาะสม ช่วยต่อยอดทางเศรษฐกิจของไทยในรูปแบบสินค้าและผลิตภัณฑ์แฟชั่นได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรมปฏิบัติในศาสนาเถรวาทไทย จะเห็นได้ว่าแนวทางในการออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายและการนำรูปแบบในการคลี่คลายสภาพความไม่เที่ยงของร่างกายมนุษย์มาใช้ นั้น สามารถนำมาพัฒนาเป็นภาพวาดลวดลายภาพพิมพ์ที่มีความหลากหลายบนพื้นฐานหลักองค์ประกอบศิลป์ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินหรือนักออกแบบแต่ละบุคคล

เอกสารอ้างอิง

- ประยงค์ แสนบุราณ. พระพุทธศาสนาเถรวาท. ขอนแก่น : คลังนาโนวิทยา, 2557.
- พระธรรมมงคลญาณ(หลวงพ่อดาวรุ่ง สิริธโร). มุตโตทัย โอวาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ. กรุงเทพมหานคร : สยามมาพร, 2558.
- พระราชพรหมยาน(วีระ ถาวโร). ธรรมะเพื่อพระนิพพาน. อุทัยธานี : วัดจันทาราม(ท่าซุง), 2557.
- จุฑาพรรณ(จามจุรี) ผดุงชีวิต. วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- พระอธิการพรชัย วิชโช(บุญมา). การศึกษาวิเคราะห์ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชพรหมยาน(หลวงพ่อดาวรุ่ง). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2554.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆราช. สัมมาทิฎฐิ. นครปฐม: ศาลาพิมพ์การ, 2557.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช(เจริญ สุวฑฒโน). ความเข้าใจเรื่องนิพพาน. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2556.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พระพุทธศาสนาของธรรมสภา. กรุงเทพมหานคร : พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2559.
- พัชชา อุทิศวรรณกุล. การจัดการสินค้าแฟชั่น. กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557. (อัสตานา)
- อัจฉราพร ไสละสุต. 2524. การออกแบบลวดลายผ้าและเทคนิคการพิมพ์ผ้า. กรุงเทพมหานคร: สหประชาพาณิชย์.
- อุษา เอื้อจิตราเจริญและคนอื่นๆ. 2524. การพิมพ์ผ้า. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ.
- อ้อยทิพย์ พลศรี. 2545. การออกแบบลวดลาย. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์